

Nasilnost in moškost

Špela Razpotnik*

Tako izražanje nasilja kot tudi pojmovanje, uveljavljanje ter ohranjanje družbeno določenih spolnih vlog, torej *moškosti* ter *ženskosti*, oboje opredeljuje normativna mreža širše družbe s svojo strukturo, delovanjem ter hkrati z neprestanim sistemskim nasiljem. Nasilje je ena človekovih temeljnih značilnosti, katere pojavnost pomembno določa njegovo zakonsko urejanje. Vsakokratne obrobne družbene skupine, ki so empirično potrjeno nasilnejše od drugih, kličejo po ponovnem premisleku pojmovanja nasilja ter z njim in z obrobnim družbenim položajem povezanih pojavov. Zgolj na ta način se je mogoča rešiti iz pasti samonanašanja, v katero je ujeto kritične razdalje nezmožno javno mnenje in iz te sposobnosti izhajajoči teoretski ter praktični premiki.

Ključne besede: nasilje, sociološki spol, moškost, ženskost, individualno nasilje, sistemsko nasilje.

UDK: 316.647.3-055.1/3

Problematizacija nasilja

Telesno nasilje je za mnoge ljudi nesprejemljivo ter nezno. Dejansko ima mnogo uničujočih posledic. Povzročča lahko bolečino, poškodbe, prezgodnjo smrt in najrazličnejše oblike krivic. Od tod pa do enačenja nasilnega vedenja z izrojenim vedenjem je le majhen korak. Vseeno pa ne moremo tako preprosto opraviti z nasiljem in njegovo enačenje s patologijo bi bilo nekaj nesmiselnega. Iz razvojne perspektive¹ pomeni patološko vedenje neadaptivne oblike vedenja, take, ki se med razvojem vrst niso izkazale za uspešne, preživetvene. Po boljšem premisleku nasilno vedenje nikakor ni razložljivo kot tako. Nasprotno. Znotraj človeške vrste se kot najbolj nasilna skupina vseskozi izkazujejo ravno mladi odrasli samci in ni naključje, da so bili le-ti v večini zgodovinskih obdobj tudi fizično najodličnejša demografska skupina. Nasilje je, filogenetsko gledano, eno od bistvenih prilagoditvenih vedenj, njegova uporaba se je v ključnih situacijah, v tekmi za preživetje in pridobivanje omejenih virov namreč izkazala za nujno (Delay, Wilson, 1994).

Tudi Fox (1982) se loteva razlage nasilja iz evolucionistične perspektive. V nadaljevanju sledim nekaterim njegovim ugotovitvam.

Nasilje se je med razvojem človeške vrste ohranilo kot obrambna oblika vedenja. Oblike nasilja, ki ga lahko opazujemo danes, niso nujno vse videti kot obrambne, pač pa jih lahko povzročajo najrazličnejše zadeve. Da bi lažje razumeli, kaj pomenijo neobrambne oblike nasilja, jih Fox primerja z nereproduktivnimi oblikami spolnosti, ki so v naši družbi nadvse

pogoste ter spoznane za normalne. Po tej logiki bi tudi vse, v naših očeh izrojeno nasilje, morali sprejemati podobno. Spolnost ter nasilje sta namreč nagona zelo podobnih značilnosti, protokolov in statusa.

Denimo, da se vselej premalo zavedamo, da je »naše« nasilje, nasilje, s katerim se ukvarjamo in o katerem edino lahko mislimo, zelo majhen drobec vsega, kar bi lahko poimenovali nasilje na ravni celotnega sistema. Govorimo o sistemskem nasilju ter drugih oblikah sofisticiranega usmerjanja delovanja ljudi, pri katerem ni nujno uporabljena telesna moč, ampak gre za njene mnogo bolj pretkane mehanizme. Avtor Fox nas v zvezi s tem spomni vsaj še na kontrolne ter represivne mehanizme znotraj družbe, ki so druga plat prepovedanega nasilja, o katerem kot pedagog, psiholog ali kriminolog radi govorimo. Ob pogledu na različne družbene realnosti lahko ugotovimo, da vsaka družba ter vsaka skupnost določene oblike nasilja dovoljuje, druge pa prepoveduje.

Nasilje kot tako torej za človeka ne more biti *problem*, poudarja avtor. O problemu lahko govorimo namreč šele znotraj sveta, ki nasilje (poskuša) regulira(ti). »Dandanes veliko slišimo o nasilju. A če ima človek probleme z nasiljem, je to zato, ker si jih sam ustvarja. V naravi takih problemov ni. V naravi je nasilje nekaj najbolj običajnega, prav tako agresivnost. Oboje je nedvomno nujno« (prav tam, s. 6).

Nasilje je bilo za človeka v rodovno-plemenski ureditvi, posebej še za nomade, ki so pogosteje prihajali v medplemenske stike, nekaj, kar mu je pomagalo preživeti, enako kot spolnost, hranjenje, umetniško izražanje in jezik. Nasilno aktivnost lahko torej dojemamo na isti ravni kot spanje, prebujanje, hojo, lov ali petje. Te stvari je delal z razlogom in v trenutku, ko je bil čas zanje, to je tedanji človek nedvomno vedel. Dandanes nekatere od teh aktivnosti niso več tako očitno nujne za preživetje, zato je izgubljena tudi njihova nedvomna funkcija in današnji ljudje se lahko pri vsaki stvari vprašamo, ali jo počnemo ob pravem času, ali jo delamo prav in ali bi morda ne bilo bolje početi česa drugega. Naše samozavedanje nam zlahka ne da miru. V tako razvejanem in kompleksnem

* Univ. dipl. socialna pedagoginja, Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana.

¹ Z evolucionistično perspektivo v tem delu mislimo predvsem na razumevanje sveta, po katerem so se skozi zgodovino razvoja vrst ohranile in ojačale tiste oblike vedenja, ki so v določenem obdobju predstavljale prilagoditvene lastnosti, ki so se torej izkazale za pomembne ter potrebne za ohranitev določene vrste.

svetu, kot je naš, si lahko celo zamišljamo življenje brez nasilja. V določenih skupnostih in mnogokaterem osebnem življenju smo razvili tudi načine življenja brez reprodukcijske spolnosti. Živimo brez lova v prvotnem pomenu besede. Nedvomno se nam, oblazinjenim v objemu civilizacije, ni treba dnevno ukvarjati ter spopadati z naravnimi zakoni. Paradoksalno pa, ravno naša odrezanost od samih korenin nasilja ter reproduktivne bitke nas dela zmožne ustvarjati probleme. »Ne trdim, da se zgodnji človek ni soočal z reševanjem intelektualnih problemov. Pravim le, da zgodnji človek nedvomno še ni ustvarjal nepotrebnih intelektualnih problemov. Zanj torej ni bilo *intelektualnega* problema nasilja, kot zanj tudi ni bilo intelektualnega problema spolnosti. Sklop pomenov, ustvarjenih v zvezi s temi pojavi je kasnejša iznajdba človekove zavesti in ne nujna posledica človekovega samozavedanja« (prav tam, s. 10). Ker pa celo človekovo samozavedanje lahko razumemo kot naravno prilagoditev novonastalim razmeram (ali pa kot posledico presežka prilagoditvenih lastnosti v novonastalih razmerah preobilja), bi bila vsaka ocena današnjega človeka kot bolj ali manj naravnega povsem neustrezna. Zavest se je razvila sočasno z napredovanjem razmnoževalnih interesov individua, skupnosti ter slednjič vrste. Čeprav pa, paradoksalno, to pomeni več ubijanja znotraj vrste ter nasploh med različnimi vrstami.

Človekovega ustvarjanja problemov iz nekdanj preprostih stvari ne moremo razložiti preprosto z njegovo razpetostjo med zahteve višjih možganskih funkcij in neke nižje nagonске zahteve, niti z nasprotujočimi si zahtevami med različnimi deli njegove zavesti ali osebnosti. Pač pa je izvor nastajanja problemov v hitri in osupljivi spremembi okolja, posledici neolitske revolucije, ki je nadalje povzročila vse ključne spremembe: iznajdbo kmetijstva, rast prebivalstva, naraščanje števila strnjениh skupnosti, začetek ekonomije, začetek družbenih razredov, nacij ter oblikovanje industrijske družbe.

Ravno človekova izjemna prilagoditvena uspešnost je vrsto vodila k vse večjemu »uspehu«. Narava njenega uspeha je povzročila, da je ta žival v določenem smislu prekosila samo sebe ter s tem postopoma uspela uničiti, preoblikovati ter popolnoma spremeniti okolje, za katero so bile prirojene vse njene, do tedaj izoblikovane lastnosti, vključno z nasilnostjo. Ne človekovo nasilje niti najbolj vzvišene religijske misli niso bile razvite z namenom, da bi njihov nosilec nekoč živel v mestih, imel vojske, industrijo ter družbene razrede.

So te razlage za današnje ljudi, ki živimo v mestih, imamo vojske, industrijo, visoko razvito tehnologijo, prenaseljena mesta ter se delimo na družbene razrede, sploh kakorkoli uporabne? Kaj od njih dobimo, razen grenkega priokusa, da je že vse storjeno?

Pravila izražanja nasilja

Z razvojem »divjaka« v civilizirano žival nasilje nikakor ni izginilo. Ostaja lastnost posameznikov, najdemo pa jo lahko

tudi utelešeno v vseh oblikah skupnega življenja. V sodobnih družbah opazimo določeno obliko nasilja tako med samimi člani skupnosti kot tudi usmerjeno navzven. V družbah so razširjene tudi različne oblike institucionalizacije nasilja, možno je njegovo povzdigovanje na raven kulta, slavljenje, njegovo pogosto prikazovanje v simbolnih oblikah ter umetniških stvaritvah, opaziti je njegovo neprestano obujanje in upravičevanje na najvišjih religijskih in filozofskih nivojih. Nagnjenje k nasilju je, tako kot nagnjenje k spolnosti, na nivoju posameznika na splošno nedvomno. Določene oblike nasilja so tudi vselej vsebovane v družbenem življenju. Neke druge oblike nasilja pa so spoznane za nesprejemljive, destruktivne, nesmiselne, iracionalne, krute ter krivične, pa čeprav se že v naslednjem zgodovinskem obdobju to lahko povsem spremeni. Normativni sistem vsakokratne družbe določa to, nikoli povsem jasno postavljeno mejo. Da pa bi bila ta meja jasna, spoštovana in tudi ohranjana, dobi smisel obstoj organov upravljanja oz. kontrole nasilja. »Prav tako, kot je nasilje nekaj naravnega, je naravno tudi njegovo upravljanje. ... Za to trditvijo stoji obsežen evolutijski argument, ki pravi, da je ena človekovih glavnih značilnosti prav oblikovanje pravil o stvareh, ki se ga najbolj neposredno tičejo. Hranjenje, spolnost in nasilje so seveda pri vrhu tega seznama« (Fox, 1982, s. 23).

Kar je pri naši nasilni vrsti osupljivo, ni to, da se med sabo v tolikšni meri pobijamo, pač pa, glede na naš potencial to, da se pobijamo tako malo in tako redko. A ne zato, ker ne bi bili nasilni, ali ker bi zlahka nadomestili manko nasilnih dejanj z drugim početjem, pač pa ker v naših kulturah inherentno razvijamo ritualizirane mehanizme obvladovanja nasilja. Fox v zvezi s tem meni, da bi morali, če nas zanima nasilje v družbi, nasloviti svoja raziskovalna vprašanja na pojav upravljanja nasilja, ki je prav tako osnoven in prav tako naraven pojav. Obstoj kontrolnih mehanizmov pa ne zanika, ampak zgolj potrjuje človeško nasilno naravo. Temeljna avtorjeva hipoteza torej pravi, da so za človeka, enako kot nasilje in ubijanje, značilna pravila, ki jih postavlja, da bi nasilje omejil oz. usmeril v skladu z veljavnimi pravili. Določene družbe svoje nasilne potenciale poskušajo v večji meri usmerjati v kontrolo in se bolj zatekajo k uravnavanju nasilja kot k prostemu izražanju nasilja. Vendar pa to nikakor ne pomeni, da so družbe, ki bi z nasiljem trajno in učinkovito opravile.

Sklep bi se glasil, da je v zahodnih, razvitih družbah, nasilje v »čisti obliki« že dolgo odvezto iz rok ljudi in prenešeno v polje različnih institucij. Konkretno nasilje med posamezniki je pogosto normativno sankcionirano in oblastno uravnavano. Ljudem so v zameno ponujene različne njegove »sprevrnitve«². Nekatero manj zahodne ter manj razvite družbe so po predstavah zahodnjakov nosilke »prvinskega« nasilja in južni oz. vzhodni narodi naj bi uporabljali nasilje za samo-

² Npr. vojaerstvo – spremljanje ostankov realnega življenja ter s tem nasilja preko TV zaslonov (npr. balkanska vojna).

obrambo, sproščanje, uveljavljanje hierarhičnega položaja v družbi ter ohranjanje lastnega življenja in življenj svojih bližnjih. Prihod pripadnikov teh družb v razviti (oz. sprevrženo nasilni) svet se razume, doživlja in razlaga kot prodor nekontroliranega nasilja v kontrolirani, urejeni svet. Analogijo razlikovanja nasilja na sofisticirano oz. sprevrženo na eni strani in pa tisto »nizko«, lahko zaznamo tudi znotraj vsake družbe. Tako je drugo vselej povezano s pojmovanji nižjih, revnejših, obrobnejših slojev, od višjih slojev ločenih z zidovi, bodečimi žicami in oboroženimi varnostniki; tisto prvo pa je seveda domena nosilcev moči; kako bi tudi bilo drugače, saj iz njihovih krogov tudi izvirajo same definicije razločevanja.

Pod pojem sistemsko nasilje lahko štejemo večino, če že ne vseh ideoloških in represivnih državnih aparatov. Med oblike sistemskega nasilja, v naši družbi povsem normativnega in naturaliziranega, nekateri avtorji (npr. Kanduč, 1999, Muršič, 2002) uvrščajo heteronomno delo, razdeljevanje dohodka in bogastva, nasilje tradicionalne morale, medijsko propagandni sistem in številne oblike razlikovanja na podlagi spola, razredne pripadnosti, starosti, rase, narodnosti ali kakšne druge danosti, okoliščine oz. značilnosti.

Pomembno vprašanje, ki je povezano tudi z raziskovanjem kriminalitete priseljencev, je povezanost njihove kriminalitete s širšim normativnim sistemom priseljske države, posebej pa še kontrolnih državnih organov. Avtorica deCastro (1996) pri različnih razlagalnih modelih povezav med migracijami in kriminalom posebej kritizira pozitivistično tradicijo, ki ustvarja sliko nedvomne povezave med migracijami in kriminalom, odvrta pa pozornost od pojavov, kot so selektivno družbeno nadzorstvo in podobni. Ocenjuje, da lahko pozitivizem in podobne razlage prav zato spoznajo le delne, omejene resnice znotraj kompleksnejše realnosti. Avtorica navaja nekaj razlogov, zakaj so priseljenci še posebej ranljivi oz. lahek plen policije ali drugih, v podobne namene organiziranih aparatov. Policiji jih ni težko izslediti, saj ponavadi živijo v dobro znanih in zloglasnih getih, ponavadi imajo slabo obrambo ter so bolj vidni zaradi stereotipa delinkventa, ki (hote ali ne) pogosto usmerja delovanje policistov.

Posebne nasilne oblike vedenja oz. udeležnost v njih budi v vlogi nasilneža ali pa žrtve, za katere ugotavljamo večjo razširjenost v populaciji priseljskih mladostnikov, so v veliki meri *moški fenomen*, prav tako je skrb za regulacijo nasilja pretežno domena moških. Tako imenovani poklici pomoči ter nege pa so že tradicionalno ženska stvar. Ker poklice pomoči zanimajo v veliki meri družbeno tako ali drugače ogroženi posamezniki ter skupine, je njihova ciljna populacija zelo raznolika in ni omejena v smislu spola ali normativne naravnosti, kot to velja za njeno strokovno reprezentanco. Na področju odklonskosti ter z njo povezane socialne ogroženosti, ki je eno ključnih področij ukvarjanja družbeno angažirane stroke, je opazna celo pomembna prevlada populacije moškega spola. Ženske, delujoče znotraj teh poklicev – zagovornice te populacije, so torej pogosto izpostavljene prav po spolni

liniji, znajdejo se lahko pred težko premostljivo različnostjo diametralno nasprotnih perspektiv, *izrazito ženske* nasproti *izrazito moški*. Domnevamo lahko, da je to vprašanje še posebej zaostreno, kadar gre za etnično specifično populacijo, za katero velja, da je kulturno pogojeno izraziteje maskulinistična. Iz tega empiričnega izhodišča torej sledi korak tudi k teoretičnemu ukvarjanju s fenomenom *moškosti*. Eden od namenov pričujočega članka je predstaviti različne razlage navidez samoumevnega koncepta moškosti. Odgovor na vprašanje, kako nek pojav razumeti, pa pogosto olajša tudi soočenje z njegovimi praktičnimi pojavnostmi.

Opredelimo moškost kot poseben sklop vedenj in dojemaj, ki izhajajo iz razumevanja ter razlaganja stvari po meri tradicionalne moške družbene pozicije, s posebnim poudarkom na telesni moči in uveljavljanju le-te. Kljub na videz morda jasni opredelitvi pa je sociološki spol, o katerem govorimo, za razliko od biološkega, mnogo manj nedvoumen ter bolj izmuzljiv vsakršni nespremenljivi definiciji. Kanduč (1999) opredeli moškost kot politično dvoumen in teoretsko neprecizen pojem, ki se pogosto navezuje na determinizem (npr. biološki ali kulturni), redukcionizem in esencializem. V vsakdanjem govoru ženske pripisujemo ali moške lastnosti pojavom, stvarim ter oblikam vedenja nekako poljubno, a hkrati na osnovi z miti, tradicijo, kulturo in vse bolj tudi z množično kulturo posredovanih predpostavk.

Pojasnjevalni pristopi nasilja in moškosti

Nasilno vedenje pojasnujejo različne teorije. Po izključno biološko-determinističnih razlagah so razlogi za posameznikovo nasilno vedenje hormonski in genetski. Taki pristopi tudi na videz zlahka pojasnijo večjo nasilnost moških, ki je, tako potrjujejo skoraj vse družbe sveta, videti kot dejstvo. Razlike v zadnjem kromosomskem paru določajo višjo vsebnost testosterona, hormona – regulatorja t.i. tipičnih moških lastnosti pri moških. Čeprav so dokazi še vedno redki in vprašanja v zvezi s tem odprta, pa nas nekatere raziskave napeljujejo k predpostavki o stvarnih genetskih učinkih na posameznikovo vedenje. Učinki naj bi delovali na nivoju čustvovanja, iskanja dražljajev in impulzivnosti, kar se vse lahko v določeni okoliščinah izraža kot antisocialno vedenje; medtem ko se genetska komponenta samega agresivnega, nasilnega in odklonskega vedenja zdi glede na omenjene dokaze vendarle malenkostna. Dokazi o vplivu hormonov na človeško agresivnost, naj bo v času razvoja ali pa po puberteti, so redki in neprepričljivi. Odkrite so bile pozitivne povezave med testosteronom in agresivnostjo ter odklonskim vedenjem, a teh ni lahko razložiti, saj obstaja tudi delovanje v obratni smeri, in sicer agresivno vedenje vpliva na nivo hormonov (Turner, 1994).

Ista avtorica (prav tam) ugotavlja, da ni genetskih ali hormonalnih dejavnikov, s katerimi bi lahko preprosto pojasnili medindividualne ali medspolne razlike v agresivnem ter od-

klonskem vedenju. Tega vedenja pa ne moremo razložiti niti zgolj z vplivi okolja. Upoštevati moramo dejavnike vseh vrst ter njihove kompleksne interakcije. Poglejmo si preplet različnih dejavnikov na naslednjem primeru. Nek posameznik moškega spola se v času odraščanja prek vzgoje uči spolnih vlog – torej družbeno sprejemljivega ter pričakovanega vedenja moških posameznikov. Hkrati njegove temperamentne značilnosti dajejo ton njegovim odzivom na dražljaje okolja, v katerem živi. Hormonske spremembe v obdobju adolescence lahko posebej izrazito vplivajo na njegov način odzivanja. Upoštevati pa je treba tudi dejavnike, ki posredno vplivajo na nasilnost, na primer fantov zunanji videz, velikost in podobne lastnosti, ki določajo vedenje drugih do njega.

Biološki dejavniki torej dajejo določen ton vedenju oz. predstavljajo okvire, znotraj katerih se lahko pod vplivom okolja udeležijo posameznikove lastnosti. Dejavniki okolja, kot so različni vzgojni vplivi, pričakovanja staršev in širšega okolja glede spolnih vlog pa so tisti, ki najbolj ustvarjajo in tudi ohranjajo razlike med spoloma. To so dejavniki, ki ustvarjajo okoliščine, znotraj katerih sploh lahko poleg biološkega razmišljamo tudi o sociološkem spolu.

Tudi Turnerjeva sklene, da niti preprosta genetsko-hormonalna pa tudi okoljska teorija ne omogočata vsega razumevanja moškega nasilnega vedenja. Avtoričina zaključna vizija je v skladu z vidikom Miedzianove (1992), ki svoje delo z naslovom *Boys will be boys* sklene s trditvijo: Večje nasilje posameznikov moškega spola je biološko utemeljeno. A ta potencial je mogoče premagati, preseči oz. nadomestiti prav s socializacijo oz. vzgojo, katerih pomembna naloga naj bi bila namenjati posebno pozornost temu »problemu«. Vloga vzgojitelja pri preseganju domnevnih biološko danih razlik med spoloma bi bila potemtakem iskati, podpirati ter razvijati alternativne vzorce vedenja, take, ki niso v skladu s tradicionalnimi predpostavkami o družbenih vlogah žensk in moških, posebej a ne zgolj na področju uporabe različnih oblik nasilja v odnosih. Take oblike vedenja naj bi bile ne le zahtevane, pač pa tudi resnično omogočene, kar v primeru vzgoje pomeni, da naj bi jih vzgojitelji bolj kot le zahtevali, izražali s svojim vzorom, se torej *alternativno* tudi vedli.

Nasilje je moška domena

Razvojno gledano je tekmovalni konflikt, v katerem je uporabljeno nasilje, na splošno stvar istospolnih samcev, saj si ti večinoma delijo vire, ki jih želijo imeti in za katere se potemtakem borijo. Posamezniki nasprotnega spola so pogosto prav ta vir, razlog spopadov, razlagata Delay in Wilson (1994). Prepričanje, da je telesno nasilje v medsebojnih odnosih predvsem stvar moškega spola, utemeljujejo tudi empirični podatki (Dekleva, 2001). Razlike seveda niso očitne le na nivoju *resnega* nasilja, takega z neželjenimi posledicami, pač pa tudi kadar gre zgolj za igro ali simulacijo. Kar pa še ne pomeni nevpletenosti ženskega spola v nasilno vedenje. Tudi če se ne strinjam povsem z zgornjima avtorjema, ki ženske razumeta

kot ekskluzivni razlog pretepev med moškimi, pa želim v tem delu poudariti, da se mehanizmi, ki ustvarjajo ter ohranjajo različnosti med spoloma, dogajajo ter prepletajo z obeh polov.

Ženske naj bi bile, po splošnem prepričanju, iz pretepaških in prestopniških tem v veliki meri izvzete. »Zgodovina sociologije deviantnosti, kolikor zadeva ženske, je zgodovina nekritičnih privzemanj konvencionalne modrosti o naravi žensk – namreč – da je telesni ustroj usoden« (Wilson, po Brake, 1984). Tudi številne raziskave potrjujejo predpostavko, da imajo dekleta do nasilja mnogo bolj odklonilen odnos kot njihovi moški vrstniki. Pojavljajo se kvečjemu kot opazovalke nasilja, tiste, ki zaradi domnevno manjše fizične moči pretepe lahko le gledajo in stopijo na prizorišče šele, ko je treba celiti rane. V večini kaznivih dejanj so tako nasploh, posebej izrazito kot storilke pa tudi kot žrtve, mnogo manj udeležene.

Moške ter ženske družbene vloge se sicer v različnih časih ter različnih okoljih neenako pojavljajo, kar dokazuje, da posameznikove spolne ter druge družbene vloge niso samo-umevne, niti ne odvisne zgolj od bioloških razlik med spoloma. V skladu s temi spoznanji ter s splošnimi trendi današnje družbe, ki so globalizacijski, pospeševalni ter feminizirajoči, je bilo v zadnjem času (četudi so se podobni miselni ter družbeni pretresi dogajali tudi v preteklosti) vedenje ter merodajnost *pravilno usmerjenega, belega moškega*, vse bolj postavljano pod vprašaj. Hrbtna plat tega procesa je seveda emancipacija žensk, kot tradicionalno v našem svetu manj družbeno vplivnega spola. Tokovi ženske emancipacije pa naj bi bili močnejši ter hitreje delujoči v manj tradicionalnih, zahodnejših in bolj urbanih predelih.

Tradicionalna opredelitev moške družbene vloge, ki moškimi na splošno daje vplivnejše družbeno izhodišče, pa pomeni razlike tudi na drugih področjih, kjer nimajo moški le večje moči in družbenih ugodnosti. Moškimi je naloženo veliko breme izpolnjevanja družbeno pričakovanih funkcij in vlog, obstaja pa tudi navidez naravna povezava moških (v nasprotju z ženskami) s kriminalom in nasiljem (Collier, 1998). S kriminološkega vidika ima moškost različne pojasnjevalne vrednosti. Kanduč (1999, str. 229) opisuje različne primere uporabe koncepta moškosti, ki jim je vsem skupna povezava moškosti s prestopništvom:

- moškost (kot skupek kriminogenih lastnosti) je vzrok prestopništva,
- »kriza« moškosti (manko specifično »moških« atributov) je vzrok prestopništva,
- težnja približati se moški (hegemonistični) kulturni »normi« je vzrok prestopništva (storilec s kaznivim dejanjem ustvarja lastno moško identiteto, ki je v tem primeru »posledica« normativne kršitve).

Razcep: hegemonia proti odklonski moškosti

V večini kultur današnjega časa je torej kršenje zakona aktivnost, tesno povezana s populacijo 15- do 23-letnih nepo-

ročeni moških iz urbanih okolij. Tudi nadzorovanje kriminala je praviloma domena moških. Na ta način kriminal in nadzor nad kriminom tvorita prizorišče spopadanja med vladujočo moškostjo in podrejenimi moškostmi (Sydenham in Kersten, po Kersten, 1996). Moški so namreč tako kršilci zakona kot tudi njegovi branilci. Populacija, ki jo v pričujočem članku posebej izpostavljam, torej migrantska mladina, velja za posebej nasilno in posebej udeleženo v kriminalnih dejavnostih, posebej na strani storilcev, ne pa tudi na strani legalnih branilcev zakona.

Kriminologiji in njenim praksam mnogi avtorji namenjajo očitek, da uporablja moškost kot aksiomatsko, dognano ter bistveno kategorijo, ki ne potrebuje nadaljnje razlage. V kriminologiji in glavnem toku sociologije so moške odklonske in kriminalne prakse postavljene v subkulturno življenje. V drugih domenah prevlade moške moči, kot so poslovni svet, politika, vojska, sodstvo, pravo, medicina in univerza, pa moškost ni povena z nasiljem oz. ni problematizirana v tolikšni meri. Tu se vzpostavi razcep med prevladujočo, pravilno usmerjeno moškostjo, in tisto nižjo, obarvano s kriminalom oz. v tej smeri rizično. Na podlagi te predpostavke lahko rečemo, da sta *hiper-maskulnost* ali pretirano izkazovanje stereotipnih moških značilnosti in ne povsem jasna ideja *mačizma* tako postali sinonim za *etnično, južnjaško moškost* ter *moškost socialno nižjega razreda*.

Kot želijo poudariti nekatera nedavna dela (npr. Collier, 1998), koncept moškosti ni monolitna entiteta. Je abstraktna sestavljanka socialnih usmeritev in praks in prvine moškosti kot dejavniki moči, dominacije in uporabe sile so brez dvoma povezane tako z odklonskostjo kot tudi z družbenim nadzorstvom in drugimi vrstami izkazovanja stereotipnih moških lastnosti. Koncepta moškosti v povezavi z nasiljem torej tudi glede na tovrstna izhodišča ne bi smeli povezovati zgolj z nasilnim kriminalom, pač pa vsaj še z nasiljem v funkciji zaščite ter kaznovanja.

Connel (po Kersten, 1996) govori o odnosu med različnimi koncepti moškosti, ki v različnih kontekstih zavezujejo moške. Enega nasproti drugemu postavlja koncepta prevladujoče, hegemonne moškosti ter obrobne, marginalne moškosti – pogosto enačene s stereotipi etnične moškosti ter moškosti nižjega razreda. Prevladujočo moškost opredeljuje kot »... družbeno premoč, dobljeno v igri merjenja moči, ki sega vse od bojev surove moči pa do narave organiziranosti osebnega življenja in kulturnih procesov« (prav tam, s. 382).

Po ugotovitvah nedavnih kulturno-antrpoloških študij so koncepti in prakse *dobre, pravilno usmerjene* moškosti, povezani s tremi področji družbene dejavnosti. Ugotovljene so bile kot bistvene lastnosti moškosti in naj bi kot take tvorile jedro vladajočega pojmovanja moškosti v patriarhalnih družbah. To so, po avtorju Gilmoru (prav tam, s. 382-383), naslednje:

- oplojevanje (znotraj koncepta normativne heteroseksualnosti in kot področje spolne prevlade nad žensko),

- zaščita (kot praksa fizičnega nadzora ter obrambe pred drugimi moškimi – sovražniki in znotraj tega ženska kot lastnina moškega),
- preskrba (dobrin in hrane za družino oz. skupnost, kar upravičuje izločitev ženske iz območij višje plačanega dela ter odločanja).

Zgornje točke lahko razumemo kot temelje *dobre* ali *pravilne* moškosti. Kot lahko opazimo, pa so isti konstrukti uporabni tudi za deviantovo samodefiniranje moškosti, za nastanek identitete kriminalca, napadalca ali za ustvarjanje podobe prestopniške tolpe kot kolektivnega drugega. Konstrukcija marginalne moškosti pa po drugi strani opravičuje diskurz kontrole vladajočega koncepta moškosti, posebej še v medijih in v institucionaliziranih praksah kazenskoprnega sistema. Podoba napadalca je tu prikazana kot antiteza legitimne, moško dominirajoče družbene akcije in kot grožnja zgoraj omenjenim praksam normirane moškosti: prokreaciji (in s tem normirani heteroseksualnosti), zaščiti (policiji/vojski/državi) in preskrbovanju (služenju kruha), ki producirajo in reproducirajo prevladujočo moškost v določeni kulturi ob določenem času.

Širitev koncepta moškosti

Mnogi avtorji (npr. Severinsen, 2001, Aapola 2001 in Hearn, 1997) izhajajo iz socialne konstrukcije pojma *moškost* ter pri njegovi konceptualizaciji poudarjajo dve stvari. Prvič, namesto pojma moškost predlagajo množinsko obliko, torej moškosti. Tako poimenovanje naj bi predpostavljalo pluralnost pojavnih oblik fenomena ter njegovo odnosno ter kontekstualno konstrukcijo. Drugačen poudarek dajejo hkratni definiciji *ženskosti* (ang. *femininities*), ki naj bi jo teoretiki analizirali v paru zaradi njune konceptualne vzajemnosti. Severinsen (2001), ki se ukvarja s kontekstualno pogojenim pristopom razumevanja tako moškosti kot ženskosti, v svoji raziskavi analizira različne odnose (med spoloma in znotraj istega spola) znotraj mladostniške kulture. Ugotavlja njihovo pogojenost z odnosi v skupini, znotraj katere se mladostniki ločijo po spolu, starosti, statusu znotraj skupine in predvsem *novinci* od *veteranov*.

Ko govorimo o moškem nasilju, se velja vprašati, kakšen je odnos žensk do »moških« lastnosti, kot sta denimo napadalnost in oblast. Pokazati želim, da imata za ohranjanje tradicionalnih maskulinih principov, ki poganjajo celotno družbo, oba spola enakovredno odgovornost. O umeščenosti žensk znotraj pojmov nasilja, kriminala in moškosti, razpravlja tudi Kanduč (1999). Na podlagi njegovih izhodišč postavljamo v nadaljevanju ob bok konceptu moškosti tudi nekatere vidike *ženskosti*.

Ženske so pri izražanju agresivnosti resda soočene z ovirami, saj navzven vidno nasilno vedenje v družbi velja za »ne-žensko«. Mitska in splošno prevladujoča podoba bistveno ali

po naravi neagresivne ter nenasilne ženske, ki se vselej in povsod vztrajno upira uporabi sile, se ne sklada z dognanji nekaterih empiričnih raziskav kot tudi ne s številnimi primeri tako iz zgodovine kot tudi iz vsakdanjega življenja. Kanduč navaja kot primer empiričnega protidokaza idealu o nenasilni ženski nekatere študije o vedenjskih vzorcih v angleških delavskih okrožjih, ki so pokazale, da dekleta ne dojemajo pretepanja kot nečesa nežensvenega. Za prestopniška dekleta na splošno velja, da imajo do pretepanja pozitivna stališča in vidijo v njem dober način za sproščanje napetosti, jeze in sovrašstva, za vzdrževanje ugleda žilave in trdne osebe ter za reševanje medosebnih sporov.

Razen žensk – prestopnic, ki svojo nasilnost izražajo navzven in so v manjšini, pa Kanduč vidi ženske na drugačne načine udeležene v nasilju. »Ženske so v zgodovini redkokdaj same ubijale, so pa bile zato nepogrešljiva opora moški moči in njihovemu veselju do ubijanja; našle so tudi argumente za legitimiranje množičnih pobojev, ženske so bile vedno znova sokrive uničevanja, ko so može in sinove telesno in duševno pripravljale na njihovo početje in se same vživljale v moško logiko. ... Delovna in bojna sposobnost moških je tudi delo žensk. Vedno znova so s ponosom gledale na moško moč in moški pogum in občasno nemoč pred sovražnikom grajale kot strahopetnost. Prav tako so organizirano (denimo v nacionalni ženski službi v prvi svetovni vojni) pozivale druge ženske, naj, bojujoče se, tj. može, ki so morili, opogumljajo z neutrudno ljubeznivostjo. Usmerile so se v dejanska ali navidezna razmerja z moškimi ali z abstraktno *moškostjo*. Prevzele so dopolnjevanje ... Pustile so moškimi, naj delajo kar hočejo, saj so jim podarile svoje zaupanje, ta kredit, s katerim so lahko varno počeli svoje naprej. Da jim ni treba natanko gledati, kaj moški počnejo: za to je zaupanje izvrsten in po ženski moralni brezgrajen varnostni mehanizem« (Thumer-Rohr, prav tam).

Številne feministične avtorice (npr. Campbell, 1981, Bahovec, 1993) v skladu s tem poudarjajo, da velja preučiti vlogo žensk pri obnavljanju nasilnih vedenjskih vzorcev in institucij. Žensko občudovanje nasilnega in surovega moškega, zmagovalca v nasilnih spopadih, je živo znotraj mitov in zgodb. Poleg tega, da ženske pogosto spodbujajo fizično nasilje, pa so udeležene tudi pri ohranjanju systemskega nasilja oz. nasilja ureditve, ki temelji na patriarhalnih ter izkoriščevalskih strukturah današnjega sveta. »Ne pozabimo, da ženske pogosto spodbujajo moške, naj jim kupujejo luksuzne potrošniške predmete (npr. nakit, drage obleke in obutev, kozmetične zvarke, potovanja v eksotične kraje, modne gospodinjске »pripomočke« ali najnovejše primerke iz repertoarja »sanjske« stanovanjske opreme), jih prevažajo s prestižnimi avtomobili in jim omogočajo druge statusne (ter simbolno obtežene) dobrine z bogato obložene mize kapitalističnega gospodarstva – s čimer prispevajo k njegovemu obnavljanju. Ženske moškega često tudi silijo v poroko, konvencionalno družino in spoštovanje tradicionalne spolne morale. Nekaterne ženske svojo življenjsko uspešnost še vedno ocenju-

jejo po tem, s katerim – kako premožnim, vplivnim in uglednim – moškim se jim posreči poročiti« (Kanduč, 1999, str. 304). Vse to so torej načini, kako tudi ženske vzdržujemo svet, ki deluje v skladu s tradicionalno moralno ter spolnimi vlogami.

Po spoznanju, da tako moški kot ženske ohranjamo isto moralno, ki nas obojne, vsake na svoj način, duši, sledi sklep, da ne gre za medspolne boje. V skladu s tem se velja pridružiti mnenju številnih feminičnih avtoric, med njimi Campbellove (1981), ki zavračajo kratkovidne teorije, v katerih so ženske opisane zgolj kot žrtve moških, ne pa tudi kot žrtve prevladujočih družbenih institucij, predvsem kapitalističnega sistema. Podobnega mnenja je Kanduč (1999), ki vidi kot nalogo kritičnih (feminističnih) avtorjev in avtoric premik od ukvarjanja z nasilnostjo, surovostjo in trpljenjem v zasebnih sferah k še vedno pretežno moškimi (čeprav tega ne vidi kot bistveno, zakaj problem je v institucijah in njihovih funkcionalnih imperativih, ne pa v spolu ljudi, ki zasedajo vodilna mesta) prizoriščem javnega življenja ter moči, npr. ekonomskemu in političnemu sistem.

Že prej smo se približali sklepu, da ni enega samega koncepta moškosti, celo pravilno usmerjene, na eni strani, in tiste izkrivljene, slabe, k nasilju in kriminalu nagnjene, etnično ali razredno drugotne moškosti, na drugi strani ne, da pa se tako ozko pojmovanje v medijih, javnem in vsakdanjem govoru ter strokah, ki naj bi obravnavale tovrstno problematiko in o njej podajale mnenja, večinoma pojavlja. Tako umevanje nosi s seboj posledice. Recimo negotove moške, ki se počutijo reve, kadar njihovo vedenje, telesno stanje ali doživljanje ni v skladu s splošnimi predpostavkami o moški moči, trdnosti, neustrašnosti in grobosti. Ter okolico (vključno z ženskami), ki od moških v kritičnih situacijah pričakuje nasilnost ter zainteresiranost za fizično obračunavanje, spet v drugih pa jih od istega na vso moč odvrta. Nasilje, seveda – a po pravilih igre. V nadaljevanju sledi razmislek o tem, kdo ali kaj postavlja pravila igre.

Tradicionalno moškost lahko pravzaprav izenačimo s posebne vrste reprodukcijsko strategijo, zakoreninjeno v naši evolucionjski zgodovini. Vendar, ali vse značilnosti naše družbe, katerih korenine segajo v bolj ali manj davno preteklost, za nas še danes ostajajo take, kot jih želimo, ter ali jim dejstvo, da so se ohranile kot prilagoditvene lastnosti, daje avro nedotakljivosti?

Gilbert (1994) v zvezi s tem opozarja na pomembnost identifikiranja pogojev, ki ohranjajo in spodbujajo tradicionalno razumevanje moškosti. Vprašanje osvetli z najširšega kulturnega konteksta, s poudarkom na vplivu dveh velikih povezovalnih sistemov današnjega sveta, ekonomije ter religije. V kapitalizmu najbolje uspevajo in so tudi najbolj nagrajene tekmovalne in individualistične vrednote, ki podpirajo določeno obliko neusmiljenja, krutosti, odsotnosti sočutja ter tekmovalnosti, razvrednotijo pa lastnosti, tradicionalno povezane z

ženskostjo – sočutje in usmiljenje. (Ne glede na to, koliko te lastnosti odslikavajo empirično stanje resničnih posameznikov.) Institucija cerkve sestoji iz hierarhičnih ter moškodominirajočih struktur in gradi na vrednotah, nasprotujočih tako ženski seksualnosti kot tudi ženski nasploh. Vrednote, povezane z večino najvplivnejših religij, so v veliko pomoč ohranjanju prevlade patriarhalnega principa ter razumevanju ženske kot nečiste, moškemu nevarne ter vselej krive za njegovo pregreho. Tako vrednostne usmeritve današnje svetovne kapitalistične ureditve kot tudi vplivnih svetovnih religij očitno trdno podpirajo tradicionalno pojmovanje moškosti, ki med drugim legitimizira ter opravičuje tako istospolne fizične obračune moških kot tudi nasilje moških nad ženskami, oboje seveda le v določenih okoliščinah ter pod posebnimi, znotraj obeh velikih normativnih kodov utemeljujočimi se pogoji. S tem v mislih lahko postavimo zaključek, da je moško nasilje, ki ga v vsakdanjem govoru in iskanju »rešitev« zanj tako radi predstavljamo ter pojmuje moško, v resnici neposredno in tesno povezano s širšim vrednostnim sistemom, ki ga brez-kompromisno sprejema večina dandanes živečih ljudi obeh spolov.

Ko je danes govor o moškem nasilju, je razprava kljub vsemu osredotočena zvečine na dejanja mladih moških iz nižjih ali obrobni slojev. Gre za vandalizem, huliganizem, pretepanje, zastraševanje s fizično silo in druge oblike »uličnega«, zlasti premoženjskega kriminala. Opraviti imamo torej z nasiljem, ki ga je mogoče opisati z označbami konvencionalnih kaznivih dejanj »zoper življenje in telo«, prav to pa je v očeh storilcev ter tudi članov njihove referenčne skupine pogosto povezano z dokazovanjem lastne moškosti. Ti storilci, pripadniki nižjih družbenih slojev, običajno prihajajo iz družin, kjer starši opravljajo slabo plačana, negotova, enolična in neugledna dela ali pa so brez zaposlitve, podobno pa se obeta tudi njim samim. Ženska dela iz teh slojev pa so v vseh naštetih pogledih navadno še slabša. Na splošno so v slabših družbenih razmerah razlike, naj bodo realne, simbolične ali imaginarne, med spolnima vlogama ter s tem med *moškostjo* in *ženskostjo*, bolj poudarjene in zaostrene. Agresivno in nasilno vedenje je v nižjih slojih pri moških bolj cenjeno. Podobno se seveda vedejo tudi moški iz višjih slojev, vendar ne toliko v otipljivem svetu kot v fantaziji, prek ekrana ipd. oz. svojo agresivnost izražajo na drugačne, bolj uglašene, »civilizirane«, ali kot smo jih že poimenovali, bolj sprevržene načine. Odvisno le od naše perspektive. Izmed različnih vrst nasilnosti, ki v družbi obstajajo, so zgolj nekatere prepovedane in sankcionirane s kazenskopravnimi normami. Kanduč (1999) opozarja na usoden pomen »slučaja«, katera skupina ljudi v določenem kontekstu uteleša nasilneža ter agresivneža *par excellence*. Naj bo to oseba iz brezperspektivnega družbenega »podrazreda« ali nemara oseba iz družbenega »nadrazreda«, ki od zgoraj orkestrira degradacijo in brutalizacijo podrejenih skupin? Gre za vprašanja, ki kličejo tudi po našem premisleku in odločitvi. Naj torej obsojamo brutalnost v zasebnem življenju ali pa zamaskiran ter očem občutno bolj prikrit barbarizem v javnem – ekonomskem in političnem življenju,

ki mnogokrat deluje prefinjeno in samoumevno a je v družbenih, človeških in ekoloških posledicah neprimerno bolj nevaren, škodljiv, in poguben.

Realno nasilje: nasilje nižjega razreda in priseljencev

Pri marginaliziranih skupinah priseljske mladine imamo opraviti z obema atributoma *nižje* nasilnosti: kulturno (osnovano na značilnostih etnične manjšine) in tudi slojevsko pogojene, oziroma se pri tej skupini obe kategoriji prekrivata. Empirično preverjeno dejstvo je, da nesorazmerno velik delež kriminala storijo tujci, v Evropi so to vzhodnjaki ali južnjaki (glej npr. Dekleva, 2001). Do podobnih ugotovitev prihajajo tudi avtorji tovrstnih raziskav v tujini. Ugotovitve raziskave, opravljene v 90. letih prejšnjega stoletja na populaciji 14–21 letnikov (Pfeiffer in Wetzels, 1999) kažejo, da je porast mladoletniškega nasilništva tesno povezan s spremembo v strukturi integriranosti na nivoju celotne družbe. Priseljenski otroci so na splošno socialno marginalizirani, kar je posledica določene stopnje socialne dezintegracije oz. pomanjkljive socialne integracije mladih iz migrantskih družin, ki so odraščali v Nemčiji. Avtorica deLiege (1996, s. 372) prihaja do podobnih ugotovitev za območje Francije. V zvezi z migracijami ugotavlja dva tipa premikov na področju kriminala:

- kriminal domačih prebivalcev (težnje zavračanja in asimilacije, posebno izražene v obdobjih ekonomske recesije; podžiganje in udejanjanje nacionalizma in rasizma, ...),
- kriminal priseljencev (posebno izražen med priseljenci, ki se težko prilagodijo družbi, ki jih nerada sprejema, in potem razvijejo občutke sovražnosti do gostiteljske družbe).

Vidimo, da gre dejansko za en sam, krožen in samoohranjujoč se proces z dvema vpletenima stranema. Ob trditvi, da so priseljenci in njihovi potomci pogosteje storilci kaznivih dejanj, pa je nujno še dodatno usmeriti pozornost na to, da je sestava priseljske populacije specifična, da jo sestavlja prebivalstvo s tistimi specifičnimi značilnostmi, ki so tudi sicer lastne storilcem kaznivih dejanj. Med pripadniki etničnih manjšin so lahko:

- manj izobraženi
- s slabšim ekonomskim standardom
- s slabšim socialnim položajem
- več populacije moškega spola (ki je tudi v celotni populaciji bolj kriminalna)
- več populacije v tistem starostnem obdobju, ko so ljudje na splošno bolj kriminalno dejavni
- manj vezani oz. vključeni v različne socialne mreže.

Vsi zgornji dejavniki vplivajo na to, da je med priseljenci več storilcev kaznivih dejanj. »Odstraniti vpliv takih dejavnikov v načelu pomeni primerjati storilce različnih narodnosti, vendar z enakimi ostalimi značilnostmi« (Dekleva, 2001, s. 28).

Nasilno vedenje med mladino je splet in posledica različnih dejavnikov. S psihološkega gledišča akterjev gre pri nasilju tako za uresničevanje dveh tipov funkcij: instrumentalne – motivirano nasilje, namenjeno pridobitvi neke koristi, ter izrazne – nasilje kot neposredna posledica frustracij, ki ima funkcijo sproščanja čustvenih napetosti. Poleg tega pa je postavljeno tudi v zapleten družbeni kontekst nastajanja, spodbujanja in omejevanja nasilja, pri čemer Dekleva (1996) navaja mnoge determinante kot pomembne. Mladostniško nasilje vidi kot odraz obstoja, pomena in sprejemanja nasilja (kot legitimnega sredstva) v odrasli družbi, kot odvisno od tega, v kolikšni meri širše okolje posamezniku omogoča, da najde v njem svoj legitimni položaj z uporabo nenasilnih sredstev; od psiholoških dejavnikov pa izpostavi stopnjo posameznikove sposobnosti notranje kontrole nasilnih teženj in osvojenost alternativnih načinov za doseganje svojih ciljev ter razvojno pogojenost nasilnega vedenja oz. njegovo značilno povezanost s stopnjo otrokovega ali mladostnikovega razvoja.

Sklep

Priseljencem oz. njihovim potomcem ter na splošno socialno-ekonomsko prikrajšanemu delu populacije je torej dodeljena vloga prototipa deviantnosti, njihova marginalna spolna vloga (naj bo to *moškost* ali *ženskost*) pa je konceptualno postavljena nasproti prevladujoči moškosti ali ženskosti. Tradicionalni koncepti spolnih vlog so v tem smislu presečišče obeh konceptov, v njih je namreč mogoče najti značilnosti obeh oz. si znotraj tradicionalnega pojmovanja hegemon in marginalni sociološki spol nista več v nasprotju ali se med seboj izključujeta.

Stališča do nasilja ter tradicionalnega pojmovanja moškosti se gotovo razlikujejo odvisno od spola ter etničnega izvora posameznikov, a vendar pri ohranjanju obeh konceptov sodelujeta oba spola. Prav tako podobni atributi, proti katerim se borimo v imenu izkoreninjenja nasilja ali moške dominacije, ohranjajo našo družbeno resničnost oz. osvetljujejo obzorja zahodne svetovne ureditve, h kateri kot družba stremimo. Gre za sistemsko nasilje (delujoče prek represivnih ter ideoloških državnih aparatov), ki deluje prikrito in nemoteno v primerjavi z nedovoljenim nasiljem in odklonsko moškostjo. Prav ti aparati tudi ohranjajo že vzpostavljene delitve na pravilno in nedovoljeno nasilje ter moškost, saj slednje potrebujejo kot krinko, alibi ter opravičilo za svoj obstoj.

LITERATURA:

1. Aapola, S. (2001). Mature Girls and Adolescence Boys? Deconstructing Discourses of Adolescence and Gender. Gradivo z zimske šole: **Youth, cultures, ethnicity, violence – theoretical, methodological and ethical perspectives**; Raseborg Course Center, Karjaa, Finland.
2. Bahovec, E. D. (ur.) (1993). **Od ženskih študij k feministični teoriji**. Ljubljana: NUK.

3. Brake, M. (1984). **Sociologija mladinske kulture**. Ljubljana: Krt.
4. Campbell, A. (1981). **Girl Delinquents**. Oxford: Basil Blackwell.
5. Campbell, A. (1982). Female Aggression. V: Marshal, P. in Campbell, A. (ur.), **Aggression and Violence**. Oxford: Basil Blackwell.
6. Campbell, A. in Muncer, S. (1994). Men and the Meaning of Violence. V: Archer, J. (ur.), **Male Violence**. London and New York: Routledge.
7. Castro, de L. A. (1996). Like Birds: Forced Migration Today and Tomorrow. V: Schmid, A., P. (ur.), **Migration and Crime**. Milano:ISPAC of the United Criminal Justice Program.
8. Collier, R. (1998). **Masculinities, Crime and Criminology; Men, Heterosexuality and the Criminal(ised) Other**. London:SAGE Publications.
9. Dekleva, B. (1996). Nasilje med vrstniki v šoli in v zvezi s šolo. V: Šelih, A. (ur.), **Otrokove pravice, šolska pravila in nasilje v šoli**. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.
10. Dekleva, B. (2001). **Čefurji so bili (rojeni) tu**. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti in Pedagoška fakulteta Ljubljana.
11. Delay, M. in Wilson, M. (1994). Evolutionary Psychology of Male Violence. V: Archer, J. (ur.), **Male Violence**. London and New York: Routledge.
12. Fox, R. (1982). The Violent Imagination. V: Marsh, P. in Campbell, A. (ur.), **Aggression and Violence**. Oxford: Basil Blackwell.
13. Gilbert, P. (1994). Male Violence, Towards an Integration. V: Archer, J. (ur.), **Male Violence**. London and New York: Routledge.
14. Hearn, J. (1997). *Is masculinity dead? A Critique of the Concept of Masculinity/Masculinities*. V: Mairtin, M. (ur.), **Understanding Masculinities**. Buckingham: Open University Press.
15. Kandač, Z. (1999). **Kriminologija: (Stran)poti vede o (stran) poteh**. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
16. Kersten, J. (1996). Culture, Masculinitis and Violence against Women. **The British Journal of Criminology**, 36 (3), str. 381–396.
17. Liège, de M. P. (1996). Migration and Crime: A Cultural Approach to the Problem. V: Schmid, A., P. (ur.), **Migration and Crime**. Milano:ISPAC of the United Criminal Justice Program.
18. Miedzian, (1992). **Boys Will be Boys: Breaking the Link Between Masculinity and Violence**. London: Virago.
19. Muršič M. (2002). Družbena konstrukcija emocionalnega ozadja nasilnega vedenja. **Socialna pedagogika**, v tisku.
20. Pfeiffer, C. in Wetzels, C. (1999). **The Structure and Development of Juvenile Violence in Germany**. Hannover: KFN. Veröffentlichungen. <http://www.kfn.de>
21. Severinsen, S. (2001). Aspects of Masculinities; The Use of Drugs in Everyday Life. Gradivo z zimske šole: **Youth, cultures, ethnicity, violence – theoretical, methodological and ethical perspectives**; Raseborg Course Center, Karjaa, Finland.
22. Sinikka, A. (2001). Mature Girls and Adolescent Boys? Deconstructing Discourses of Adolescence and Gender. Gradivo z zimske šole: **Youth, cultures, ethnicity, violence – theoretical, methodological and ethical perspectives**; Raseborg Course Center, Karjaa, Finland.
23. Smith, P. K. in Sharp, S. (ur.). (1994). **School Bullying (Insights and Perspectives)**. London, New York: Routledge.
24. Turner, A. K. (1994). Genetic and Hormonal Influence on Male Violence. V: Archer, J. (ur.), **Male Violence**. London and New York: Routledge.

Violence and masculinity

Špela Razpotnik, Graduated Social Pedagogue, Faculty of Pedagogy, Kardeljeva ploščad 16, Ljubljana, Slovenia

Both the expression of violence and the conceptualisation, implementation and maintenance of socially defined gender roles, i.e., masculinity and femininity, are determined by a normative network of the broader society with its structure, its functioning and, at the same time, by repeated systemic violence. Violence is one of the basic human characteristics which is subjected to legal regulation. All new, marginal social groups, which have been empirically verified as more violent than others, call for the reconceptualisation of violence and other phenomena related to a marginal social status. This is the only way to overcome the existing situation and to make a significant theoretical and practical shift towards the re-examination of the role of gender in violence.

Key words: violence, gender, masculinity, femininity, individual violence, systemic violence

UDC 316.647.3-055.1/3